

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Подолякіна Ольга Василівна

УДК 165.75+37.013

**МОВНИЙ ВИМІР ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ:
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗГОРТАННЯ У СУЧАСНИХ
СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Панченко Леся Миколаївна,
вчений секретар університету,
професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Бойко Анжела Іванівна, завідувач
кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного
університету;

доктор філософських наук, професор
Михайлишин Галина Йосипівна,
проректор з науково-педагогічної роботи
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника.

Захист відбудеться 29 квітня 2021 року об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 березня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження полягає у тому, що розвиток освіти у сучасному суспільстві відбувається в процесі розгортання освітнього дискурсу, який виражає закономірності становлення цього суспільства як глобалізованого. До таких закономірностей слід віднести поглиблення його постіндустріального характеру, повсюдне поширення проявів інформаційної революції, постмодерні зміни його культури. Це неминуче призводить до реконструювання змісту освіти, освітніх технологій і моделей. Водночас, освіта не лише концентрує у собі кращі здобутки минулого, але має бути адекватною викликам майбутнього. Тому сучасній освіті необхідні нові філософські і світоглядні засновки, які готуватимуть особистість до вироблення нею адекватних відповідей на ці виклики. Філософський аналіз освіти має стати частиною усього освітнього дискурсу, а сама освітня комунікація піднятися на новий рівень рефлексивності. Це створює запит на філософську оцінку мовного виміру освітнього дискурсу і залучення до філософсько-освітнього дискурсу усіх учасників освітньої комунікації.

На початку XXI століття постала потреба у ревізії усього епістемологічного і аксіологічного потенціалу філософських теорій освіти і створення спільного комунікативного простору для їхніх представників. Це потребує якщо не вироблення спільної мови філософів освіти (що було би не лише нереальним, але й більшою мірою непродуктивним), то в усякому разі узгодження певних спільних принципів мовного погодження, на основі яких у кожній новій ситуації освітньої комунікації можна було би лише уточнювати окремі нюанси і їх термінологічне вираження, а не намагатися щоразу з нуля створювати основу для взаємного порозуміння. До таких принципів безумовно належить принципи трансдисциплінарності у епістемології і толерантності та мультикультуралізму в аксіології. Альтернативою непорозумінню, яке виникає на основі надмірної автономізації кожної філософсько-освітньої теорії і пошуку єдино правильних і позаконтекстуальних рішень, має прийти філософсько-освітня стратегія мовної відкритості і герменевтичної акуратності.

Наявність достатнього рівня мовної компетентності і мовної культури з ознаки належності до освітньої еліти перетворилося на обов'язкову умову участі в освітньому процесі для кожного. Перетин проблематики філософії освіти з суміжними з нею дисциплінами – філософією, педагогікою, соціологією, психологією, менеджментом, логікою, історією, культурологією та іншими – дозволяє говорити про міждисциплінарний характер філософії освіти і саме тому потребує пошуку спільних епістемологічних орієнтирів і вироблення термінологічної культури. Усе це створює мовні передумови для дотримання у освітньому процесі рівності і справедливості у праві на судження, що властиве для освітнього дискурсу: дискурс стає моделлю для освіти в цілому.

У властивій для постмодерної культури ситуації гіперреальності та панування симулякрів, які підміняють собою обґрунтовані інтерпретації,

неминуче виникає розрив свідомості особистості з дійсністю – людина живе фантазмами більше, аніж матеріальними потребами. В умовах, загальноприйнята картина світу все більшою мірою перетворюється на метанаратив, людина має все більшу об'єктивну потребу у нових орієнтирах для відновлення зв'язку з реальністю. Передусім, слід вирізняти у мові інших і у власному мовленні адекватні описи подій від симулятивних. Під підозру потрапляє усе, що виглядає як універсальний опис загальнозначущих явищ: поняття самозрозумілих істини, емансипації, демократії, свободи, добра тощо. Натомість знання мають виростати з умінь, тобто той, хто навчається, має залучатися до реальних практик, і правильне мовлення є однією з них, причому найбільш доступною. Навіть будь-яка дитина, як і кожна людина, може і має бути певною мірою не лише об'єктом, але і джерелом виховання – таким є кредо багатьох сучасних філософсько-освітніх концепцій.

Якщо раніше освіта мала своїм завданням трансляцію «готових» знань, то в сучасному інформаційно-комунікативному суспільстві освіта має виробляти здатність критично перевіряти наявні знання і формувати здатність до самостійного і колективного пошуку і створення нових знань. Необхідність продукувати постнекласичне знання вимагає і постнекласичної освіти, яка має долати крайнощі і знаходити між ними баланс. З одного боку, слід уникати штучного встановлення надмірно жорстких кордонів мислення, властивих класичній освіті, а з іншого – не впадати у революційний запал некласичної освіти руйнувати усі кордони заради функціональної успішності. Свідомість особистості має бути адекватною все більш складному і стрімко змінному світу з його викликами.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. З одного боку, різні аспекти тематики, якій присвячена дана дисертація, вже були висвітлені у доволі значній кількості наукових та методичних публікацій, адже ця тематика є надзвичайно багатоаспектною, а тому її можна аналізувати не лише з позицій філософії освіти, але й педагогіки, теорії управління, соціології, культурології, історії та інших суміжних наук. З іншого боку, саме філософсько-освітній аспект, на нашу думку, ще й досі залишається недостатньо опрацьованим, а саме у частині осмислення мовного виміру самого філософсько-освітнього дискурсу: філософія освіти судить про інші науки, але ще недостатньо піддала рефлексії власні засади.

Наявні окремі філософські традиції, які орієнтують на новий спосіб мислення і готують майбутні покоління до нового стилю життя. Зокрема, це теорія критичного мислення і висхідна від неї критична філософія освіти (і пов'язані з нею критична педагогіка, теорія критичної освіти і навчання) Дж.Д'юї, П. Фрейре, І. Ілліча та інших, яка розроблена і досить успішно застосовується у розвинутих країнах. Тут вже зустрічаємо увагу до проблем мовлення. Навчання грамотності, як його розумів Фрейре, є не лише оволодінням технікою читання слів, але й опанування здатністю «читання світу». Цю метафору розвиває згодом Г. Блюменберг, але уже на інших засадах.

Соціальні комунікації досліджували з середини ХХ століття також доволі інтенсивно: К. Ясперс здійснив екзистенціальний аналіз комунікації та осмислення духовних аспектів комунікації у масовому суспільстві, Л.Вітгенштайн запропонував концепт мовних ігор для дослідження окремих комунікативних практик, К. Леві-Строс досліджував культурно-структурні засади комунікації, Е. Левінас розкрив феноменологічні аспекти комунікації, М.Маклюен виявив тенденції становлення та перспективи розвитку мас-медіа як засобу комунікації, Г. Хофстеде проаналізував крос-культурні аспекти комунікації, Н. Луман дослідив соціально-системні рамкові умови здійснення комунікації тощо.

Важлива роль у дослідженні нормативно-етичного виміру соціальної комунікації належить західним представникам комунікативної філософії: К.-О. Апелю, Ю. Габермасу, Д. Бьолеру та іншим. На цій основі розробляється комунікативна «моральна філософія освіти», яка крім звернення до філософської методології також широко використовує результати психологічних та соціально-психологічних досліджень, особливо під час аналізу формування зрілої в моральному відношенні і відповідальної особистості. При цьому акцентують на комунікативних компетенціях, у тому числі й мовних.

Філософія постмодернізму позначила собою нові тенденції в європейській культурі, передусім уникнення будь-якої центричності, підкреслювання продуктивності горизонтальних соціальних зв'язків, які утворюються за схемою ризоми, а комунікацію розглядають у контексті явищ трансгресії, розривів і «зшивання» заново смислів, інтертекстуальності, наративності соціальної реальності. У таких умовах дискурс, а точніше множинні дискурсивні практики можуть поставати як шляхи тиску гіперреальності і симулякрів на особистість, так і як спосіб протистояння цьому тиску, як можливість для відстоювання невідчужуваної достеменності буття особистості. Постмодерністське бачення реальності виявилось напрочуд суголосним практикам функціонування електронних соціальних мереж, яким властива анонімність творця повідомлення, множинної соціальної ідентичності користувача завдяки численним його акаунтам, інтертекстуальність соціальних зв'язків, відкритий дискурс у глобальних масштабах. Усе це спричинило характерні зміни у мовленні – не лише залучення численних іноземних (переважно англomовних) сленгових слів і виразів, але й практикування постійного переключення на інші мови, функціональне спрощення мовлення, залучення піктографічного способу передачі повідомлень як частини мовлення.

Серед українських авторів, які аналізували ці та інші проблеми, слід назвати таких дослідників-філософів: Є. Бистрицький, В. Вашкевич, О.Гомілко, Л. Губерський, К. Жоль, О. Зернецька, В. Кремень, Я. Любивий, В. Лях, В.Лук'янець, М. Михальченко, В. Огнев'юк, Л. Озадовська, В. Пазенок, Г.Почепцов, С. Пролєєв, В. Савельєв та інші.

В останні роки в Україні захищено низку дисертацій з тематики філософського аналізу соціальних комунікацій, зокрема, О. Джалілова, Л.Зайко,

Н.Іщук, М. Лігус, Л. Осадча та інші. Зокрема, аналізу мовних аспектів освітньої комунікації була присвячена філософська дисертація І. Горохової, однак, ця робота була присвячена лише аспекту критичного мислення.

Для дослідження освітньої комунікації слід, перш за все, вирізнити наукові доробки таких провідних вчених – українських філософів освіти, як В. Андрущенко, А. Бойко, В. Вікторов, Л. Горбунова, Д. Дзвінчук, О. Дольська, В. Зінченко, С. Клепко, О. Котлярова, Н. Кочубей, А. Кузьмінський, М.Култаєва, В. Луговий, Г. Михайлишин, В. Молодиченко, Г. Москалик, Л.Панченко І. Предборська, Н. Радіонова, Н. Скотна, О. Скубашевська, І. Степаненко, С. Терепиций, О. Троїцька та інші.

У сфері досліджень мовно-духовних практик, філософії мови і аналітичної філософії як такої, без акценту на саме її освітньо-виховній функції, на значну увагу заслуговують дослідження українських вчених з галузей історії філософії, сучасної філософії, герменевтики, феноменології, до яких належать А. Богачов, О. Йосипенко, А. Лактіонова, Р. Сеник, О. Яковлева та інші.

Водночас низка питань, що розглядалися в дисертаційній роботі, в науковій літературі висвітлені недостатньо, що, зокрема і зумовлює її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дана дисертація пов'язана із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 29 листопада 2015 року).

Метою дисертаційного дослідження є експлікація мовних репрезентацій філософії освіти як постмодерного освітнього дискурсу в його філософських рефлексіях і в умовах глобалізованого суспільства.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **дослідницьких завдань:**

- здійснити порівняльний аналіз основних мовних репрезентацій сучасної філософії освіти;
- провести дослідження і порівняльний аналіз змістовних, структурних і функціональних характеристик мовних концепцій освітньої комунікації особистості з урахуванням контексту суспільних трансформацій;
- розкрити специфіку освітнього дискурсу як орієнтованого на мовленнєві репрезентації філософії освіти;
- виявити передумови практичної успішності впровадження ідей філософії освіти нового типу;

- проаналізувати нові аспекти практичного втілення концепцій «критичної філософії освіти»;
- обґрунтувати взаємовплив сучасних технологічних змін та зростання значущості ціннісної складової освітньо-виховного процесу;
- визначити основні риси перформативності становлення мовно-освітнього дискурсу;
- виявити підстави переорієнтації сучасної педагогіки на досягнення відкриття і креативність самого процесу освіти;
- уточнити гуманістичну спрямованість сучасної філософії освіти у її мовному вимірі;
- уточнити комунікативну роль освіти у «суспільстві знань».

Об'єктом дослідження є дискурсивні та комунікативні моделі філософії освіти у контексті сучасних глобальних суспільних трансформацій.

Предмет дослідження – мовні моделі у контексті філософських дискурсивних та комунікативних концепцій трансформацій освітньо-виховних систем.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Для успішного проведення нашого дослідження актуальними є декілька груп методів: філософські та загальнонаукові. Базовим при цьому став підхід філософії освіти як епістемологічної та аксіологічної основи теоретичного синтезу цих методів.

У дисертаційній роботі було використано такі методи: діалектичний – для дослідження комплексу освітніх та суспільних явищ і процесів у їхньому розвитку та взаємозв'язку, зокрема, принцип єдності історичного та логічного – для визначення особливостей виникнення та закономірностей розвитку освітніх та суспільних процесів, а також еволюції освітніх парадигм як їхнього концептуального виразу; компаративний аналіз, за допомогою якого здійснено порівняння соціальних контекстів виникнення і застосування освітніх парадигм; герменевтичні методологічні прийоми, які дали змогу осягнути мотивацію модернізації і постмодернізації освіти; системний аналіз – для розгляду освіти як цілісного соціального явища в контексті розвитку демократичних процесів у суспільстві, а також метод каузального аналізу – для встановлення й пояснення причинно-наслідкових зв'язків між феноменами економічного, наукового й культурного розвитку та їхнього впливу на освітні процеси.

Іntenсивно застосовувався міждисциплінарний підхід, а саме для аналізу процесів розвитку освітньо-виховної сфери з позицій філософських дисциплін та дотичних спеціальних наук. Крім того, для розгляду ціннісних та соціокультурних аспектів модернізації освіти в суспільстві знань було використано соціокультурний підхід.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуалізації мовно-дискурсивних та комунікативних репрезентацій філософії освіти як інституалізованого вияву процесів постмодерних суспільних трансформацій.

Наукова новизна конкретизується у наступних положеннях, які виносяться на захист:

Уперше:

– здійснено порівняльний аналіз дискурсивності, діалогічності та комунікативності як характеристик постмодерної філософії освіти, а також виявлено її роль у концептуалізації суспільних змін та творенні нових імперативів розвитку суспільства знань;

– обґрунтовано, що становлення постмодерної філософії освіти є сутнісно взаємно пов'язаним з переходом науки до постнекласичної епістемології і розвитком постіндустріальної економіки. Інтегрованим результатом такого узгодженого взаємовпливу є становлення інституційно дискурс-центрованої освіти. Завдяки здійсненню постійного компетентного і відповідального дискурсу, який забезпечує передусім академічна сфера, виникає можливість не просто адекватно відобразити стрімкі зміни сучасного складного світу, сповненого ризиків і диспропорцій розвитку, але й необхідність активно впливати на ці зміни, намагаючись спрямовувати їх в оптимальному для людства напрямі, для чого науковцям, освітянам і політикам необхідно бути здатними передбачати і коректно артикулювати основні тенденції суспільного розвитку;

– виявлено, що на відміну від способу мислення в науці, який акцентує об'єктивність пізнавальної позиції і непомітно вводить як основу наукового дискурсу інструментальні відносини між його учасниками за схемою «об'єкт-суб'єкт», освітній дискурс трактує освітній процес передусім як спільне прагнення підтвердити і розвинути завдяки навчанню певні цінності і чесноти. Освітній дискурс у цьому сенсі постає як невинний діалог між учителем і учнями, як горизонтальна моральна комунікація між всіма учасниками педагогічного процесу. Таким чином, для постмодерної філософії освіти на перший план виступає комунікативний чинник, в якому головними є комунікативні акти, у яких вчитель постає не лише як провідний експерт, але і як модератор, який заохочує до прийняття активної позиції всіх учасників комунікації, враховуючи і поважаючи особливості їхніх прагнень, бажань, орієнтацій;

– на основі аналізу світового філософсько-освітнього досвіду визначені інституційні передумови успішного втілення ідей постмодерної філософії освіти в практику в українському суспільстві. Такі передумови є результатом застосування критичного мислення до трансформації наявних соціальних інститутів у напрямі більшої відповідності як соціально-функціональним завданням, так і ціннісно-спільнотним запитам.

Набуло подальшого розвитку:

– дослідження і системний аналіз змістовних, структурних і функціональних характеристик концепції «критичної філософії освіти» в контексті інституційних тенденцій удосконалення суспільної практики, а також форм і можливостей методологічного застосування цієї концепції;

– положення теорії соціалізації у їхньому застосуванні до реалій постмодерного суспільства: зокрема, доведено, що на відміну від модерного суспільства наголос у соціалізації все більше зміщується з опанування масивом

знань на опанування цінностями. Це призводить до переоцінки ролі мови, у якій все частіше вбачають не лише засіб комунікації (адже відбувається зміщення від аудіальної до візуальної культури), натомість мова все більшою мірою постає як носій, виразник і генератор цінностей – не лише як експресивний засіб, але також як життєсвіт;

– обґрунтування того, що проекти радикальної зміни дискурсу та моделі комунікації реалізуються перш за все у постмодерністських концепціях освіти, зокрема, через посилення перформативного характеру педагогічної практики: її контекстуальності, концептуальності, експресивності, змагальності.

Уточнено:

– положення про те, у педагогіці критика логоцентризму та інших видів центризму слугує способом обґрунтування відмови від традиційної практики навчання та переосмислення «винаходу» і «креативності» як фундаментальних особливостей нової педагогіки. Винахід покликаний замінити успадковану реальність, з якою у модерній педагогіці співвідносили науку, наукові концепції і наукові поняття. Паралельно заохочення у освітньому процесі елементів мовотворчості під впливом естетизації мовлення, його зближення з візуальною, емоційною, мережевою та іншими новітніми видами культури народжує нове пікто-ідео-фонографічне «освітнє письмо», яке долає абсолютизацію і функціональне тлумачення і використання вербальних способів висловлювання, які властиві попередній педагогіці;

– спрямованість дослідження сучасної західної філософії освіти в межах так званого гуманістичного підходу у напрямі лінгвістично-комунікативного та соціально-психологічного аналізу моральної свідомості в індивідуальних і суспільних діях, та у напрямі розробки форм виховання на засадах порозуміння, спільної творчості і спільної відповідальності за майбутнє;

– роль освіти в розвитку глобального «суспільства знань», у забезпеченні подолання проблем глобального розвитку, у створенні, функціонуванні і удосконаленні сучасного медіа-простору. Усі ці грані своєї суспільної місії освіта реалізує завдяки підвищенню своєї якості у вимірах дискурсивності, діалогічності, креативності і ціннісної насиченості.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у подальших наукових розвідках у царині мовної проблематики у рамках філософії освіти, а **практичне** – у сприянні формуванню, впровадженню та функціонуванню освітніх інститутів і системи освіти в цілому та забезпеченні ефективних механізмів її розвитку, що також зумовлено реальними можливостями їх використання у вирішенні практичних проблем освітньої діяльності. На підставі здійсненої роботи з пошуків оптимального шляху мовного розвитку освітньо-виховної сфери сформовано узгоджену концепцію новітніх методів дослідження вітчизняної освітньої системи, що зокрема сприятиме забезпеченню можливостей її інтеграції з освітніми системами провідних високорозвинених країн. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані при формуванні та реалізації

стратегій розвитку освіти, а також під час викладання філософських, педагогічних, суспільствознавчих та соціально-психологічних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним авторським дослідженням. Результати і висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну дисертації, одержані автором особисто. У підрозділі 2.4. – «Всесвіт мови і освітня модель глобалізації: шляхами концепції стійкого розвитку» – використано матеріал, підготовлений авторкою для статті у співавторстві з Л. М. Панченко – а саме частина, присвячена мовному виміру глобальної комунікації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, а саме: Всеукраїнська науково-практична конференція «Компетентність особистості в контексті сучасних соціальних трансформацій» (Полтава, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Імперативи поступу України в умовах цивілізаційних викликів сучасного світу» (Київ, 2015); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Освіта і життєвий світ особистості: європейський досвід і українські реалії» (Чернівці, 2015); XVI Міжнародна науково-практична конференція «Освіта і доля нації: Європейські цінності в освітньому просторі України» (Харків, 2015); Международная научная конференция «Философское знание и вызовы цивилизационного развития» (Мінськ, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія формування цілісного світогляду в сучасній освіті» (Київ, 2017); Міжнародний науково-практичний семінар «Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір» (Мелітополь, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісний дискурс у суспільстві та освіті» (Київ, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Майбутнє філософської освіти в Європі: виклики та перспективи» (Київ, 2019); II Міжнародна науково-практична конференція «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (Київ, 2020).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у 8 наукових публікаціях, з них: 1 стаття у закордонному періодичному виданні та 1 стаття у співавторстві у закордонному періодичному виданні, 4 одноосібних статті у наукових фахових виданнях України з філософських наук, 2 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел – 240 позицій. Загальний обсяг дисертації – 203 сторінки, з них – 177 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, здійснено огляд стану і напрямів її розробки, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, висвітлено положення, котрі визначають наукову новизну роботи, практичну цінність отриманих результатів, ступінь їхньої апробації, визначено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – **«Моделі мовно-освітнього дискурсу у системі філософії та концепціях трансформації освіти, суспільства і педагогічної практики»** – проаналізовано й обґрунтовано, що в сучасна філософія освіти набуває виразного постмодерного характеру, що має як теоретичні, так і практичні причини і наслідки.

У **першому підрозділі** – **«Дискурсивність, діалогічність і комунікативність мовної філософії освіти у розвитку постнекласичного науково-освітнього простору як імперативу формування суспільства знань»** – виявлено основні мовні репрезентації сучасної філософії освіти.

Головною мовною репрезентацією сучасної філософії освіти є її дискурсивність. На противагу до модерної філософії освіти, яка жорстко визначала вектор суспільного прогресу і підпорядковувала йому парадигму лінійного розвитку особистості за зростаючою експонентою накопичення нею знань, умінь і навичок, постмодерна філософія освіти вбачає своє завдання у формуванні у особистості компетентностей саморозвитку і комунікативних компетентностей, які орієнтують людину на постійний особистий і колективний пошук нових рішень і уточнення наявних знань відповідно до стрімких суспільних змін, властивих для сучасного суспільства.

Науки та освіта вступили до нового, постнекласичного етапу свого розвитку, для якого властиве подолання багатьох кордонів – як залишків меж, успадкованих ще від традиційного суспільства, так і новітніх правил і норм, встановлених відносно нещодавно у модерну добу. Формується науковий запит на освіту, засновану на дискурсивній раціональності і дискурсивних практиках. Саме це задає горизонт суспільства знань. Дискурсивно ґрунтоване знання завдяки дискурсивній освіті стане основою мислення майбутніх громадян і прийняття ними відповідних колективних рішень, а це створить дискурсивну основу суспільства знань. Це має змінити ставлення до соціальної комунікації загалом, потребує прояснення основних функцій соціальної комунікації. Зокрема, постає питання суттєвої переоцінки ролі мови, яка потребує значно більшої уваги, адже саме використання мови та належне опанування її ресурсу створюють потрібні передумови для досягнення ефективного як у процесуальному, так і у результативному відношенні дискурсу. Передусім, має змінитися ставлення до мови у сфері освіти. Дискурсивна освіта має своїм базисом таке свідоме і ґрунтовне опанування мовним ресурсом – як рідної мови, так і мов міжнародного спілкування. Більше того, за моделлю мовлення мають бути переосмислені усі інші форми соціальної комунікації.

Становлення дискурсивної освіти відбувається на тлі зміни парадигми

надання освітніх послуг на парадигму освітнього суспільства як суспільства знань. Дискурсивна освіта як характеристика постмодерної освіти є виміром і витвором, а також і творцем нового, постмодерного суспільства, а не лише постнекласичної науки. Варто розрізняти класичний, некласичний та постнекласичний ідеали освіти завдяки проведенню таких кореляцій: «класична раціональність – початок соціальної модернізації – культура Просвітництва»; «некласична раціональність – індустріальне суспільство – культура модерну»; «постнекласична раціональність – постіндустріальне суспільство – культура постмодерну». Така кореляція дозволить сформулювати уявлення про відповідні історичні ідеали освіти, які не лише відбивали історичні ідеали розвитку європейського суспільства, але сприяли кристалізації і канонізації цих ідеалів.

Аналіз здобутків постмодерної філософії освіти дає змогу виявити також таку її мовну репрезентацію як діалогічність. Діалогічність в освіті передбачає взаємну повагу, до певної міри рівні у цьому сенсі взаємини між усіма учасниками освітнього процесу. Це посилює значущість виховання як складової освітнього процесу: освіта має черпати свої сили, свої цінності, свою привабливість у культурі і нести її в навчальні аудиторії. Саме так можна досягнути привабливості знань, а не простою констатацією їхньої функціональності.

У другому підрозділі – **«Нова якість соціалізації особистості у контексті науково-технічного прогресу і формування постмодерної парадигми філософії освіти»** – виявлено основні причини і наслідки зростання ролі цінностей у наданні освіти і у здійсненні соціалізації особистості загалом. Здійснено порівняння традиційного, модерного та постмодерного типів особистості як результату відповідних сутнісних змін у процесі соціалізації. Ті концепції, які завданням соціалізації, а відповідно і освіти, вбачають у збереженні і посиленні індивідуалізації особистості, а опанування загальнозначущими знаннями і компетенціями розглядають не як головну і мало не кінцеву, а лише як проміжну і допоміжну функції соціалізації, постають як втілення постіндустріального і постмодерного підходу до освіти і соціалізації. Проаналізовано причини появи прекаріату як перманентно частково зайнятих робітників: роботизація і автоматизація виробництва, «приватизм» як один із проявів морально обґрунтованого бажання сучасних людей відособлюватися від суспільства; наростання суспільних протестних настроїв; наростання цинізму у самій сфері освіти. Подолання тенденцій наростання відсотку прекаріату у суспільстві, а також надмірної комерціалізації освіти є основними завданнями постмодерної філософії освіти на даному етапі суспільного розвитку.

У третьому підрозділі – **«Концептуалізація мовно-пізнавального та етико-морального дискурсу філософії освіти у контексті суспільної комунікації»** – проаналізовано дві основні складові мовно-комунікативної репрезентації постмодерної філософії освіти. Етично-моральна складова комунікації постає тут вже не як міжособистісна або культурна діалогічність, але як нормативно регламентована і технологізована. Так само і мовно-

пізнавальна складова комунікації переважно втрачає свою естетичну та наукову значущість, а точніше – трансформує її у процедурну успішність. Таким чином, комунікативна мовна репрезентація постмодерної філософії освіти набуває рамкового характеру щодо можливості будь-якої освітньої комунікації. У цій якості інтерес являють напрацювання сучасної німецької філософії: з одного боку, розробки трансцендентальної прагматики Карла-Отто Апеля та комунікативної філософії Юргена Габермаса, а з іншого – дослідження умов можливості комунікації у теорії соціальних систем Нікласа Лумана. На цих засадах здійснено огляд основних методологічних прийомів, які застосовано у даному дослідженні: як філософських, так і загальнонаукових.

Другий розділ – «Глобальні трансформації соціуму та освіти у контексті формування дискурсу “суспільства знань”» – зосереджений на тому, що вагома роль освіти в розвитку суспільства давно визнана, але в сучасному контексті актуальним стає сприйняття мовних репрезентацій постмодерної освіти як чинника глобального розвитку, передусім – як мовних репрезентацій освіти для стійкого розвитку.

У першому підрозділі – «Трансформації змісту освітнього дискурсу та артикуляція нових завдань філософії освіти у контексті глобальних викликів» – виявлено, що освітній дискурс має бути передусім спрямований на інституційні завдання, передусім інституційну перебудову самої філософії освіти. Постмодерна філософія освіти має стати частиною самих освітніх інституцій, а не залишатися їхнім відокремленим інституційним додатком. Інституційними передумовами втілення постмодерної філософії освіти мають стати не окремі соціальні інститути, нехай навіть це будуть освітні інститути як інститути філософські, а переважно трансформація наявних соціальних інститутів на постмодерних рефлексивних принципах. Передусім, самі освітні інститути мають прийняти як принципи своєї повсякденної роботи принципи децентричності (як у організаційному, так і у ціннісному вимірах), мережевого соціального зв'язку (на всіх ієрархічних рівнях, а не лише на низовому, як це трапляється зазвичай), варіативності і взаємозамінності (як втілення системного підходу), гнучкого конструктивізму (тобто залучення до виконання конструктивістських завдань усіх учасників освітньої комунікації), розвитку колективного комунікативного розуму (від командної роботи і до спільної відповідальності за майбутнє). Ці принципи застосовуються для підвищення рефлексивності і раціональності у функціонуванні освітніх інститутів, але ті, хто опанував цими принципами у сфері освіти, потім буде поширювати їх в своїй практиці участі в роботі усіх інших соціальних інститутів. Про це докладно писав американський філософ-прагматик Джон Дьюї на прикладі демократичної освіти. Рефлексивність у функціонуванні соціальних інститутів передбачає значне спрощення і урізноманітнення зворотного зв'язку кожного учасника виконання інституційних завдань із соціальними спільнотами, щоби краще враховувати їхні базові цінності у функціонуванні цих інститутів.

У другому підрозділі – «Завдання сучасної освіти у перспективі трендів глобального розвитку» – розкриті причини того, чому сучасна освіта

все більшою мірою і випереджальним чином має бути орієнтованою на глобальний масштаб: змістовно, методологічно, ціннісно. Проаналізовано основні документи Римського клубу і виявлено, що аналіз глобальних проблем людства закономірно виводить на необхідність перетворення усієї наявної системи освіти на нову, з самого початку орієнтовану на подолання цих проблем. Якщо спочатку результати спільних досліджень членів клубу переважно були надбанням політичних еліт, то на сьогодні матеріали кожної доповіді Клубу стають невід'ємною частиною освітнього матеріалу багатьох вищих навчальних закладів і особливо тих, які забезпечують освіту дорослих – перепідготовку, стажування та усі інші її різновиди. Можна впевнено стверджувати, що діяльність Римського клубу цілком вписується у концепцію «пророцтва, яке саме себе справджує», запропонованої Робертом Мертоном: якщо бути налаштованими на позитивні суспільні зміни, відповідно до цих налаштувань знаходити адекватні знання і рішення і керуватися ними у своїй діяльності, це починає наближати бажане майбутнє – як результат його будівництва самими людьми. Чим далі, то більше доповіді, пов'язані з діяльністю Клубу, набували характер коректив до раніше здійснених учасниками Клубу прогнозів. Таке корегування враховувало нові дані, але передусім надавало більш точні оцінки адекватності попередніх даних, зібраних членами Клубу. Це також форма освіти, адже набуття сучасною освітою глобального характеру є не лише питанням самої освіти – це питання успішності усього суспільного розвитку. Освіта стала новим орієнтиром для Римського клубу, але не будь-яка освіта, а така, що засвоїла уроки поразок і здобутків сучасної науки: в основі освітнього інтересу слід все ж передусім вбачати головну ідею Римського клубу – ідею стійкого розвитку. Ці ідеї представлені у 2020 році у доповіді для Римського клубу – праці данської дослідниці Лін Речел Андерсен «Bildung: Продовжуйте зростати», яка присвячена європейському і власне данському досвіду надання такої освіти, яка усувала би появу більшості проблем, від яких застерігає Римський клуб.

У третьому підрозділі – **«Освіта і мова в реаліях медіа-простору: філософське осмислення перспектив»** – визначено, що сучасне суспільство та освіта все більшою мірою стають залежним від медіа: медіа трансформують мову та інші засоби комунікації, надаючи їм визначального характеру. Самі медіа стають повідомленням, як зазначав канадський теоретик сучасної культури Маршал Маклюен. Для виявлення стосунку освіти до медіа-простору у загальних рисах з'ясовано, до якої міри взагалі медіа змінюють соціальну реальність, якою мірою ця реальність є сконструйованою. У постмодерному суспільстві як ніколи раніше віртуальне стає поступово реальним, те, що було лише в людській уяві, стає дійсністю. Для того, щоби не людина стала інструментом медіа, а сама могла їх використовувати, необхідна наявність у людей розвиненого критичного мислення. Воно не виникає на пустому місці – критичному мисленню людину слід не лише навчити, а ще й привчити ним регулярно користуватися. Саме цю функцію і має виконувати передусім освіта – навіть всупереч інтересам ЗМІ, які зацікавлені у тому, щоби їхній споживач

був легко маніпульованим. Людина має добре розуміти як саме конструюється соціальна реальність. Важливою складовою сучасної освіти мають стати положення соціального конструктивізму. У сфері мовлення конструктивізм є одним із джерел і механізмів мовотворчості.

У четвертому підрозділі – «Всесвіт мови і освітня модель глобалізації: шляхами концепції стійкого розвитку» – проаналізовано зв'язок між розвитком мовних компетентностей особистості і глобальними суспільними викликами. Всесвіт мови як антропологічної властивості Homo Sapiens складається з численних галактик окремих мов: природних і штучних, живих і мертвих. Людські мови тісно перетинаються у своїй еволюції і їхня ізолюваність є швидше винятком, аніж правилом. Так само, як у живій природі еволюція успішно торує свій шлях завдяки великому розмаїттю біологічних видів, так і у мовній сфері важливо зберігати лінгвістичне розмаїття. Стійкий розвиток людства має передбачати таке розмаїття як одну зі своїх базових складових. Водночас, правила, за якими мають взаємодіяти різні мовні галактики, повинні бути погодженими на інтернаціональному рівні. Не у сфері політики і економіки варто шукати зразки для збереження культурного розмаїття як основи стійкого розвитку. Такий зразок може надати сфера мови – якщо подивитися на неї з неупереджених філософських позицій. Приклад може подати ставлення до мов як засобу пізнання власної унікальності, а отже і власної гідності. Перманентна і цільова освіта стає одним з головних пріоритетів у суспільстві стійкого розвитку. Освіта для стійкого розвитку має стати завданням не лише для держав, систем освіти, тобто макрогравців, і не лише для окремих особистостей, нехай навіть на ключових позиціях, тобто для мікро-рівня, – освіта для стійкого розвитку має стати також спільним завданням на мезорівні, тобто для спільнот, які об'єднують людей як у сфері освіти, так і в усіх інших сферах суспільного життя.

Освіта для стійкого розвитку має бути доступною, а це можна забезпечити утому числі і передусім на мовному рівні. Важливо уникати надлишкової комерціалізації поширення наукових знань і досягнень, зокрема слід забезпечувати відкритий доступ дослідників до нових наукових публікацій (фізична доступність). Важливо забезпечити точний і адекватний переклад усіх новітніх значущих наукових публікацій за потреби – мовами доступними науковцям певної країни, а також залучати до такого перекладу вузьких фахівців з теми перекладу (змістова доступність). Чим глибше освіта опановує цілі стійкого розвитку, тим більш важливим стає вміння представників академічної сфери представляти результати своїх досліджень у стандартизованих, тобто доступній для всіх формі – стандартизованій термінологічно, за доказовою базою, за оформленням (інструментальна доступність).

Третій розділ – «Філософсько-мовні проекти радикальної зміни дискурсу освіти: ідейні основи та дискурсивні і комунікативні концепції» – присвячено розгляду основних трендів зміни філософського дискурсу освіти як філософського дискурсу мови і мовлення.

У першому підрозділі – **«Ідейні основи та дискурсивні і комунікативні концепції мови: від критичної педагогіки до деконструкції мови»** – виявлено основні версії широкого діапазону критики мови. Критична педагогіка розглядає критику мови та виправлення мови як засіб соціальної критики: саме для цього необхідне інституційне забезпечення мовних реформ на засадах критичного мислення. Структурна варіативність самої критичної філософії освіти знаходить аналогічне відображення у структурному розмаїтті інституційного забезпечення освітнього процесу, а згодом – і у гнучкості інституційної структури суспільства. Подолання симулятивності соціальної реальності вже на рівні її мовного вираження є завданням постмодерної критики мови. Деконструкція окремих мовних елементів, як і усієї мови в цілому постає як амбітне, але безальтернативне завдання очищення мови від метанаративів. Гуманістичний характер сучасної західної філософії освіти полягає не стільки у наданні конкретних практичних рекомендацій і правил поведінки, скільки у формуванні гуманістичного налаштування і культури спільної відповідальності.

У другому підрозділі – **«Аналітична філософія мови і філософська герменевтика як комплементарні стратегії побудови дискурсу освіти»** – виявлено протилежну спрямованість двох можливих базових стратегій смислового прояснення мови. Аналітична філософія орієнтує на досягнення смислової прозорості за рахунок експлікації кожного слова як терміну і досягнення його однозначного витлумачення, незалежного від усіх можливих контекстів. На противагу цьому філософська герменевтика вбачає можливість точного і адекватного витлумачення слів, речень, творів і мови в цілому лише у визначених соціальних, історичних і культурних контекстах: елементи мови, як і мова в цілому ніколи не можуть мати одного значення, але можуть набувати однозначної інтерпретації у кожному конкретному випадку. Аналітична філософія намагається редукувати увесь всесвіт можливих смислів до галактики однієї мови – англійської, причому не реальної англійської, яка має численні варіації, а до її рафінованої, «ректифікованої» версії, отриманої в результаті її аналітичної верифікації. Натомість, філософська герменевтика привертає увагу до факту множинності природних мов, множинності мовного витлумачення різних проявів культури (мова мистецтва, мова архітектури, мова музики тощо). Якщо застосовувати аналітичну ретельність для упорядкування кожного окремого випадку мов, які зустрічаються у суспільствах, а не лише до англійської мови – тоді цілком можливо розглядати аналітичну філософію і філософську герменевтику не як альтернативні, а як компліментарні мовні стратегії.

У третьому підрозділі – **«Концептуалізація перформативності мовленнєвих практик як шлях побудови мовної моделі постмодерної філософії освіти»** – підведено певні прагматичні підсумки розгляду практичної значущості мовних репрезентацій постмодерної філософії освіти. Критерієм успішності будь-якої філософської моделі є можливість набуття нею перформативного характеру, тобто, зокрема, успішності реалізації її у певних

соціальних практиках. Перформативність мовної складової освіти постає як результат не лише зростання ролі мовної форми передачі знань і прищеплення цінностей, але і як запит на постійне оновлення цієї форми. Саме тому для того, щоби стати успішною, мовна освіта з рутинної має стати креативною, чутливою до мовленнєвих контекстів, концептуально прозорою, різноманітною у своїй експресивності, створювати і заохочувати розвиток духу змагальності – як в опануванні різними мовами, так і в освіті загалом. Усе це потребує майстерного володіння мовою і застосування розмаїтих мовних компетенцій. Виховання концептуального і дбайливого ставлення до мови і мовлення є одним із головних завдань сучасної освіти.

ВИСНОВКИ

1. Сучасна освіта все більшою мірою отримує дискурсивний характер внаслідок як її внутрішнього розвитку у бік більшого активного залучення до педагогічного процесу усіх учасників освітньої комунікації, так і під впливом зовнішніх обставин. Такими обставинами є передусім набуття дискурсивного характеру наукою, яка дає основний навчальний матеріал для освіти, поглиблення демократизації сучасного суспільства, а також наростанням і ускладненням процесів глобалізації. Таким чином, дискурсивність постає як основна мовна репрезентація сучасної освіти. Крім того, моральний бік дискурсивності освіти конкретизує діалогічність освіти, а її технічний бік – її комунікативність. Ці дві репрезентанти доповнюють дискурсивність, а четвертою мовною репрезентантою сучасної філософії освіти є її інституційна спрямованість. Належна артикуляція філософських концепцій уможливорює і визначає інституційне закріплення їхнього дискурсивного, діалогічного і комунікаційного впливу на розвиток системи освіти.

2. Академічна сфера набуває центрального значення у визначенні стратегії розвитку суспільства. У зв'язку з цим прогнозування суспільного розвитку потребує інституалізації освітнього дискурсу. По-перше, постнекласична епістемологія виходить з уявлень про цілісний і самоорганізаційний характер присутності людини у світі, що все більшою мірою підносить роль людини не лише як залученого спостерігача, але і як активного гравця у розгортанні еволюційних процесів. Таким чином, соціальні інститути починають все більшою мірою регулювати не лише суспільні процеси, але й спосіб взаємодії людини з природою. По-друге, освітній дискурс краще відповідає запитам постіндустріальної економіки: ця економіка потребує швидкої адаптації виробника і виробництва товарів вузького призначення – обидві якості добре забезпечує освіта, ґрунтована на дискурсі, яка виховує розмаїті комунікативні та адаптивні навички.

3. Специфіка постнекласичної епістемології як підґрунтя постмодерної філософії освіти у порівнянні з модерною та традиційною філософією освіти полягає в тому, що ця епістемологія налаштовує на режим ко-екзистенції, суголосний діалогічності постмодерної освіти. У традиційній філософії освіти

природнича проблематика розглядалась як щось зовнішнє і необов'язкове: ще Сократ казав, що для розвитку етичних знань не потрібні знання про природу. Модерна філософія освіти, навпаки, прагнула соціальні і гуманітарні науки повністю підпорядкувати взірцю побудови і критеріям істинності природничих наук: О. Конт заснував соціологію як «соціальну фізику», згодом психологію нерідко намагалися редукувати до фізіології мозкової діяльності тощо. Постмодерна філософія освіти стоїть на засадах трансдисциплінарності, яка визнає вже не просто співіснування різних типів знання, а встановлює принципи трансгресії і йде шляхом об'єднання усіх соціальних наук у суспільствознавство, наук про людину – у гуманітаристику, природничих наук – у природознавство, а потім прагне знайти спільне і між цими інтегральними системами знання. На усіх цих етапах важливим є розвиток такої мови науки, і водночас – мови викладання, яка надасть можливість порівнювати результати різних наук.

4. Інституційними передумовами втілення постмодерної філософії освіти мають стати не окремі соціальні інститути, а переважно трансформація наявних соціальних інститутів на постмодерних принципах: децентричності, мережевого соціального зв'язку, варіативності і взаємозамінності, гнучкого конструктивізму, розвитку колективного комунікативного розуму. Ці принципи застосовуються для підвищення рефлексивності і раціональності у функціонуванні соціальних інститутів, для чого вони мають також значно спростити й урізноманітнити зворотний зв'язок зі спільнотами, щоби краще враховувати їхні базові цінності.

5. Стабільне і неперервне удосконалення суспільної практики можливе завдяки його інституційному забезпеченню на засадах критичного мислення. Критична філософія освіти надає для цього змістові рекомендації щодо вилучення науково і ціннісно не обґрунтованих елементів навчальної програми. При цьому структурна варіативність самої критичної філософії освіти знаходить аналогічне відображення у структурному розмаїтті інституційного забезпечення освітнього процесу, а згодом – і у гнучкості інституційної структури суспільства. Таким чином, функціональна простота критичної філософії освіти, яка робить критичну педагогіку доступною для всіх, робить згодом демократичною і суспільну комунікацію.

6. Соціалізація постмодерного суспільства відбувається набагато варіативніше і переважно завдяки механізмам непрямого соціального контролю. Все це значно підвищує роль внутрішньої мотивації до навчання на протигагу зовнішній. Зокрема, якщо раніше мова виступала переважно як інструмент для досягнення інших інституційних цілей, то у постмодерному суспільстві все більшою мірою мова перетворюється на один з провідних соціальних інститутів, а мовлення постає як простір не лише прийняття рішень, але і як простір опанування наявної у суспільстві культури і виробництва нових знань і цінностей.

7. Перформативність освіти постає як результат не лише зростання ролі форми передачі знань і прищеплення цінностей, але і як запит на постійне

оновлення цієї форми. Саме тому для того, щоби стати успішною, освіта з рутинної має стати креативною, чутливою до контекстів, концептуально прозорою, різноманітною у своїй експресивності, створювати і заохочувати розвиток духу змагальності в освіті. Усе це потребує майстерного володіння мовою і застосування розмаїтих мовних компетенцій.

8. Підвищена увага до розвитку мови збільшує роль повсякденного мовлення і побутової мовотворчості. Мовні пошуки перестають бути привілеєм художньої та наукової еліти, а перетворюються на мовотворчість розмаїтих соціальних спільнот, кожна з яких все більш вигадливо і своєрідно закріплює свою ідентичність завдяки творенню все нових мовних ігор, які закріплюють певні соціальні практики. Виховання такого ставлення до мови і мовлення є одним із головних завдань сучасної освіти і є чутливим до відповідних концептуалізацій постмодерної філософії освіти.

9. Гуманістичний характер сучасної західної філософії освіти полягає не стільки у наданні конкретних практичних рекомендацій і правил поведінки, скільки у формуванні гуманістичного налаштування і культури спільної відповідальності. Лише у дружній і відповідальній спільноті можлива адекватна реалізація гуманістичних задумів, а тому виховна система має формувати не лише відповідальну особистість, але й відповідальну спільноту.

10. Сучасна освіта стає все більш залежною від принципів функціонування, цінностей і змістів, які транслює і породжує медіа-простір. Особливо відчутно це у зміні повсякденного мовлення: його змісту, режиму і спрямованості. Водночас, сучасна освіта стратегічно визначає порядок денний майбутнього медіа-простору, адже вона готує як майбутніх його споживачів, так і його майбутніх менеджерів і креативні команди, які будуть розвивати цей простір. Слід враховувати, що всі вони підтримують неперервний дискурс, а тому більшою чи меншою мірою всі виявляються причетними як до творення медіа-простору в цілому, так і до його мовного наповнення і до його мовної культури.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у закордонних періодичних виданнях:

1. Подолякина О. В. Альтернативы понимания человека в лингвистических моделях философии языка: антигуманизм vs гуманистика. *Theory and practice: problems and prospects. Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos*. Kaunas. 2017. С. 188 – 195. [Електронний ресурс]. Інтернет-сайт Литовського університету спорту. Режим доступу: http://www.lsu.lt/sites/default/files/paveikslėliai/moksliniu_str_leidiny_s_mokslas_ir_praktika_2017_07_03.pdf. Назва з екрана.

2. Podoliakina Olga, Panchenko Lesya. Universe of Language and Educational Model of Globalization: Through the Concept of Sustainable. *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki humanistyczne, społeczne i techniczne*.

2020. № 3-4 (17-18). С. 76 – 89. (Авторкою написана частина, присвячена мовному виміру глобальної комунікації).

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Подолякіна О. В. Світові гуманістичні кризи та перспективи суспільного прогресу в умовах глобалізації. *Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис*. 2019. № 3 (74). С. 35 – 41.

4. Подолякіна О. В. Завдання сучасної освіти у перспективі трендів глобального розвитку. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 21 (3). С. 20 – 30.

5. Подолякіна О. В. Освіта в реаліях медіа-простору: філософське осмислення перспектив. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 29 (12). С. 15 – 23.

6. Подолякіна О. В. Освіта як нова тема доповідей Римського клубу. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2020. Випуск 1 (171). Том 2. С. 111 – 125.

Публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій:

7. Подолякіна О. В. Комунікація в контексті сучасних соціальних трансформацій. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Компетентність особистості в контексті сучасних соціальних трансформацій». Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс». 2014. С. 141–143.

8. Подолякіна О. В. Трансформації критичної філософії в умовах глобалізації системи освіти. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 травня 2017 р.). Харків: ХНПУ. 2017. С. 131 – 134.

АНОТАЦІЇ

Подолякіна О. В. Мовний вимір філософсько-освітнього дискурсу: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 2021.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз дискурсивності, діалогічності та комунікативності як мовних репрезентацій постмодерної філософії освіти, а також виявлено її роль у концептуалізації суспільних змін та творенні нових імперативів розвитку суспільства знань. Обґрунтовано, що становлення постмодерної філософії освіти є сутнісно взаємно пов'язаним з переходом науки до постнекласичної епістемології і розвитком постіндустріальної економіки. Інтегрованим результатом такого узгодженого взаємовпливу є становлення інституційно дискурс-центрованої освіти. Освітній дискурс трактує освітній процес передусім як спільне прагнення підтвердити і

розвинути завдяки навчанню певні цінності і чесноти, і в цьому сенсі постає як невпинний діалог між учителем і учнями, як горизонтальна моральна комунікація між всіма учасниками педагогічного процесу. Інституційні передумови успішного втілення ідей постмодерної філософії освіти в практику в українському суспільстві є результатом застосування критичного мислення до трансформації наявних соціальних інститутів у напрямі більшої відповідності як соціально-функціональним завданням, так і ціннісно-спільнотним запитам. Проекти радикальної зміни дискурсу та моделі комунікації реалізуються перш за все у постмодерністських концепціях освіти, зокрема, через посилення перформативного характеру педагогічної практики: її контекстуальності, концептуальності, експресивності, змагальності. Уточнено роль освіти в розвитку глобального суспільства знань, у забезпеченні подолання проблем глобального розвитку, у створенні, функціонуванні і удосконаленні сучасного медіа-простору.

Ключові слова: мова, мовлення, освіта, постмодерна філософія освіти, освітній дискурс, комунікація, критична педагогіка, освітні інститути, постідустріальне суспільство, постнекласична епістемологія.

Podoliakina O. V. Diversity linguistic representations philosophy of education in modern sociocultural contexts. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Philosophical Sciences in specialty 09.00.10 – philosophy of education. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 2021.

The dissertation provides a comparative analysis of discursiveness, dialogicity and communicativeness as linguistic representations of postmodern philosophy of education, as well as its role in conceptualizing social change and creating new imperatives for the development of the knowledge society. It is substantiated that the formation of postmodern philosophy of education is essentially interrelated with the transition of science to post-classical epistemology and the development of post-industrial economy. An integrated result of such a coordinated interaction is the formation of institutionally discourse-centered education. Due to the implementation of constant competent and responsible discourse, provided primarily by the academic sphere, there is an opportunity not only to adequately reflect the rapid changes of today's complex world, full of risks and disparities, but also the need to actively influence these changes, trying to direct them in the best direction. That is why scientists, educators and politicians need to be able to anticipate and correctly articulate the main trends of social development.

In contrast to the way of thinking in science, which emphasizes the objectivity of the cognitive position and imperceptibly introduces as the basis of scientific discourse instrumental relations between its participants according to the scheme "object-subject", educational discourse interprets the educational process primarily as a common desire to affirm and develop through learning certain values and virtues. Educational discourse in this sense appears as a relentless dialogue between teacher and students, as a horizontal moral communication between all participants in the

pedagogical process. Thus, for the postmodern philosophy of education it is comes to the fore the communicative factor, in which the main are communicative acts, in which the teacher appears not only as a leading expert but also as a moderator, who encourages all participants to take an active position, taking into account and respecting their aspirations, desires, orientations.

Based on the analysis of world philosophical and educational experience identified the institutional preconditions for the successful implementation of the ideas of postmodern philosophy of education in practice in Ukrainian society are the result of applying of the critical thinking to the transformation of existing social institutions in the direction of greater compliance with both socio-functional tasks and value-community demands.

The statements of the theory of socialization in their application to the realities of postmodern society were developed: in particular, it was proved that, unlike modern society, the emphasis in socialization is increasingly shifting from mastering an array of knowledge to mastering values. This leads to a reappraisal of the role of language, which is increasingly seen not only as a means of communication (because there is a shift from audio to visual culture), but language increasingly appears as a carrier, expression and generator of values – not only as an expressive means but also as life world.

Projects of radical change of discourse and models of communication are realized first of all in postmodern concepts of education, in particular, through strengthening of performative character of pedagogical practice: its contextuality, conceptuality, expressiveness, competitiveness.

The role of education in the development of the global "knowledge society", in ensuring the overcoming of the problems of global development, in the creation, functioning and improvement of the modern media space is specified.

Key words: language, speech, education, postmodern philosophy of education, educational discourse, communication, critical pedagogy, educational institutes, post-industrial society, post-non-classical epistemology.

Підписано до друку 26.03.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 079
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.